

ULKO- JA TURVALLISUUSPOLIITTINEN SELONTEKO

Rauhanjärjestö Suomen Sadankomitea kiittää Ulkoasiainvaliokuntaa mahdollisuudesta lausua ulko- ja turvallisuuspoliittisesta selonteosta (17.10.2024).

Yleistä

Pidämme ulko- ja turvallisuuspoliittista selontekoa lähtökohtaisesti hyvin laadittuna. Näemme selonteon suurimpana haasteena kuitenkin perustavanlaatuisen kysymyksen siitä, onko se tarkoitettu toteutettavaksi ja onko se tarkoitettu toteutettavaksi kokonaisuutena? Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka ei voi perustua *arvopohjaiseen realismiin*, mikäli arvoja ja niiden sisältöä ei ole määritelty tai niitä ei noudateta. *Arvopohjainen realismi* ei sanaparina tarkoita yhtään mitään ilman perusteellista määrittelyä ja sitä ei toistaiseksi selonteosta suoraan löydy.

Päällimmäisenä huomiona näemme selonteon vievän kehitystä kohti asevaraista ja pelotteisiin perustavaa turvallisuutta (ns. pakottavaa rauhaa) Suomen kokonaisturvallisuuden kustannuksella. Tämän UTP-selonteon kirjaukset ovat osa tätä negatiivista kehitystä. Selonteko vastaa heikosti aikamme suurimpaan turvallisuusuhkaan eli ilmastonmuutoksen vaikutuksiin. Mitä tapahtuu, kun kymmenet miljoonat ihmiset lähtevät etsimään parempia elinoloja? Tai laajat metsäpalot tuhoavat Suomea? Globaalin järjestelmän kiireellinen uudistaminen auttaa löytymään tehokkaita, kestäviä ja taloudellisesti toimivia ratkaisuja. Ne ovat myös keinoja, joita autoritaariset hallinnot haluavat karttaa.

Kuten kansanedustaja Väinö Voionmaa 1930-luvulla budjettikeskustelun välihuudossaan totesi, "miksi varustautua, samaan sivistysmaailmaan kuulumme kaikki". Nykyiseen toimintaympäristöön siirrettynä ja realistisesti tarkastellen, se tarkoittaa sellaisten kehityskulkujen tukemista, jotka ennaltaehkäisevät nykyisten konfliktien läikkymistä, leviämistä ja estävät seuraavien konfliktien puhkeamista väkivaltaisiksi. Tämä tarkoittaa esimerkiksi autoritaarisia hallintoja eri vastustavan kansalaisyhteiskunnan tukemista kaikkialla maailmassa. Kukapa haluaisi elää sorron alla: voimme käyttää ulko- ja turvallisuuspolitiikan tehokkainta työkalua: toivoa paremmasta huomisesta ja tien näyttämistä kohti globaalisti jaettuja sivistyksen arvoja.

Sotilasliitto NATO

Selonteon mukaan "Naton yhteisen puolustuksen perusta on yhtäältä vahva poliittinen sitoumus ja solidaarisuus jäsenvaltioiden kesken ja toisaalta konkreettiset mekanismit yhteisen puolustuksen toimeenpanemiseksi." Yhteisen puolustuksen osalta poliittisen sitoumuksen ja jäsenvaltioiden keskeisen solidaarisuuden pitävyyttä ei tähän mennessä ole onneksi jouduttu mittaamaan. Jäsenvaltioiden välisen solidaarisuuden

vahvuudesta yksi huolestuttava osoitus oli se, kuinka Unkari ja Turkki omista itsekkäistä syistään viivästyttivät Suomen ja Ruotsin jäsenhakemusten hyväksymistä. Ei ole poissuljettu mahdollisuus, että nämä tai jotkut muut maat pyrkisivät vaikeuttamaan Naton päätöksentekoa tilanteessa, jossa johonkin jäsenmaahan tai Natoon kohdistuisi sotilaallinen uhka. Tällainen mahdollisuus sivuutetaan selonteossa täysin.

Nato ei myöskään ole sisäisesti niin yhtenäinen kuin selonteko antaa ymmärtää. Esimerkiksi Turkin ja Kreikan välillä on ollut sotilaallisia jännitteitä. Erityisesti Naton Välimeren alueen maat kokevat erityisen voimakasta painetta siirtolaisuuden ja pakolaisuuden vuoksi. Lisäksi niiden turvallisuutta uhkaavat terrorismi sekä Lähi-idän ja Afrikan maiden konfliktit, ei Venäjä, kuten Itä-Euroopassa ja Pohjolassa. Näin ollen voidaan kysyä, kuinka kestäväällä pohjalla on selonteon kirjaus "Suomelle on tärkeää, että liittokunnassa ymmärretään jatkossakin Venäjän muodostavan sille pääasiallisen uhkan, ja että Naton pelotteen ja puolustuksen vahvistamista jatketaan pitkällä aikavälillä".

Selonteossa luotetaan vahvasti Naton pelotevaikutukseen mukaan lukien ydinasepelote. Selonteon mukaan "Suomi osallistuu täysipainoisesti pelotteen ja puolustuksen kehittämiseen ja ylläpitoon". Sen lisäksi "Suomi vahvistaa osaamistaan ydinasepelotteeseen liittyvissä kysymyksissä". Tätä tavoitetta ilmeisesti aiotaan toteuttaa osallistumalla Naton vuotuisiin Steadfast Noon -ydinaseharjoituksiin. Erikoista on myös se, etteivät Ruotsi ja Norja ilmeisesti aio osallistua harjoitukseen. Lisää ydinaseista tämän lausunnon kohdassa "Ydinaseet".

Suomi luottaa selonteon mukaan vahvasti Yhdysvaltojen johtavan roolin säilymiseen Natossa, mikä ei kuitenkaan ole itsestäänselvyys. Tulevien presidentinvaalien tulos voi ratkaisevasti vaikuttaa Yhdysvaltojen sitoutumiseen Natoon ja Euroopan turvallisuuden ylläpitämiseen. Lisäksi Yhdysvallat on jo pidempään panostanut Eurooppaa enemmän Tyynenmeren alueelle, ja oletettavaa on, että tämä suuntaus vain vahvistuu tulevaisuudessa riippumatta presidentinvaalien tuloksesta.

Selonteko antaa ymmärtää, että Suomi nojaa kansainvälisessä puolustusyhteistyössään hyvin voimakkaasti Natoon. Nato on poliittisten voimasuhteiden heilahteluille altis, eikä sen vuoksi niin luotettava kumppani puolustuksen rakentamisessa. Selonteko voisi ottaa voimakkaamman kannan puolustusyhteistyön kehittämiseksi Nordefco-maiden ja JEF-maiden kanssa. Näissä viiteryhmissä jaamme huomattavasti enemmän intressejä niin poliittisesti kuin puolustuksellisesti verrattuna Nato-maihin.

Autonomiset aseiden hallitsemattoman kehityksen estäminen

Pidämme hyvänä, että selonteossa on huomioitu tekoälyn, murroksellisten teknologioiden ja autonomisten asejärjestelmien vaikutukset sodankäyntiin ja linjattu, että "kokonaan ihmisen ohjauksen ulottumattomissa olevia asejärjestelmiä ei tule kehittää". On kuitenkin huolestuttavaa, että sääntelyä etsitään tekoälyn ja autonomisten asejärjestelmien "vastuulliselle kehittämiselle ja käytölle" eikä kieltämiselle. Tekoälyn tekemät virheet sekä järjestelmien alttius hakkeroinnille

haastavat näkemyksen autonomisten asejärjestelmien vastuullisesta käytöstä. Sellaisten asejärjestelmien kehittäminen ja käyttö, joita ihminen ei voi ymmärtää tai hallita, vaarantaa oikeusvaltioperiaatteen ja ihmisoikeuksien toteutumisen.

“Uusien teknologioiden hyödyntäminen puolustuskyvyn kehittämisessä” voi johtaa asevarustelukilpailuun, mikä lisää jännitteitä ja konfliktien todennäköisyyttä sekä vaarantaa kansainvälisen turvallisuuden. Pienenä kansakuntana Suomelle on vain vähän taloudellisia resursseja osallistua uuteen asevarustelukilpailuun. Suomen tulee sitoutua edistämään sellaisen kansainvälisen sopimuksen neuvotteluja, joka kieltävät ja säätelee autonomisten asejärjestelmien kehittämistä ja käyttöä. YK:n pääsihteeri julkaisi tämän vuoden (2024) elokuussa raportin, jonka kirjausten pohjalta sitovaa sääntelyä on hyvä lähteä neuvottelemaan.

Tavanomaisen aseiden valvonta

Suomen tulee sitoutua avoimeen asekaupan raportointiin. Edellisen hallituksen aikana Suomi salasi vuosiraporttinsa YK:n asekauppasopimukseen. Nykyinen hallitus on täysin poikkeuksellisesti salannut asevientilupia kohdemaan hallituksen pyynnöstä. Suomi on edelleen suvereeni valtio päättämään omasta sitoutumisestaan avoimeen hallintoon. Asekauppasopimuksen raportoinnissa vaihtoehtona olisi ollut osittainen salaaminen vain Ukrainan aseviennin osalta. Suomen toimilla on painoarvoa, koska olemme yksi sopimusneuvotteluista ehdottaneista ja sponsoroineista valtioista. Erityisesti globaalin etelän valtiot ovat korostaneet avoimen raportoinnin ennaltaehkäisevän jännitteiden syntymistä. Suomen toimet ovat herättäneet kysymyksiä ja kritiikkiä kansainvälisesti.

Suomen tulee noudattaa YK:n asekauppasopimusta (ATT; Arms Trade Treaty) myös antaessaan aseapua esimerkiksi Ukrainalle. Kyseenalaistamme sen, että Puolustusministeriöllä on yksinään riittävä osaaminen tehdä asekauppasopimuksen edellyttämä tekninen riskiarviointi esimerkiksi laittoman asekaupan tai naisten aseman suojelemisen osalta.

Käytännössä kaikki laittomille markkinoille jengien, järjestäytyneen rikollisuuden, terroristien ja asejoukkojen käsiin päätyneet aseet ovat olleet joskus laillisia aseita. Tästä syystä Suomen tulee vahvistaa laittoman asekaupan torjuntaa. Keskeiset työvälineet ovat asekauppasopimus, YK:n PoA ja EU:n laittoman asekaupan torjuntaohjelma.

Suomessa asetuonnille ei ole säädetty vastaavanlaisia kriteereitä kuin aseviennille, mutta tuonti on osa asekauppaa sekä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa. Sotilaallisen maanpuolustuksen etu ei ole koskaan ollut kaiken muun ylittävä kriteeri vaan jo nykyisellään emme suinkaan hanki mitä tahansa aseita mistä tahansa. Asetuontia tulee tarkastella nykyistä kokonaisvaltaisemmin ja vientivalvonnan säätelystä löytyy valmista kriteeristöä sen pohjaksi.

Ydinaseiden käytön ja leviämisen estäminen

Suomi on Natossa ydinvarjon eli niin kutsutun ydinasesateenvarjon alla. Selonteossa mainitaan ydinaseriisunnan ja aseidenriisunnan heikko tila. Hyvä, että tosiasia tunnustetaan, mutta johtopäätös on silti väärä. Suomen turvallisuuspolitiikan päämääränä tulee olla ydinaseiden merkityksen vähentäminen omassa ja kansainvälisessä politiikassa sekä pitkällä tähtäimellä niiden täydellinen poistaminen.

Suomen tulee toimia siten, että Suomi pysyy edelleen tiukasti ydinaseettomana maana. Ydinenergialakia uudistettaessa on varmistettava, että ydinräjähteiden sijoittaminen Suomeen pysyy edelleen kiellettynä. Tämän tulee koskea sekä kauttakulkua että pysyvää sijoittamista, ja olla voimassa niin rauhan kuin sodankin oloissa. Tämä on suomalaisten etu: suomalaisista kaupungeista ei pidä tehdä ydinaseiden kohdetta. Myös Natolle on tehtävä selväksi, ettemme hyväksy ydinaseiden käyttöä Suomen rajalla tai sen välittömässä läheisyydessä.

Suomen pitää pyrkiä aktiivisesti edistämään ydinaseiden riisuntaa. Ydinaseilla ei voi olla mitään sotilaallista tai edes strategista oikeutusta, kun ottaa huomioon niiden käytöstä aiheutuvat humanitaariset ja ympäristöön liittyvät katastrofaaliset seuraukset. Ydinaseet ovat eksistentiaalinen uhka, jolta voi suojautua ainoastaan ydinaseriisunnalla. Ydinaseiden vaikutukset ovat laajat ja pitkäkestoiset, ne vaikuttavat aina siviiliväestöön, näin ollen ydinaseen käyttö on käytännössä aina kansainvälisen oikeuden vastaista.

Hyökkäyksellisten ydinsotaharjoitusten osalta Suomi voi monen muun Naton-maan tavoin hyvin pidättäytyä osallistumasta näihin. Tämä ei mitenkään vähennä Naton ydinpelotteen uskottavuutta. Ydinaseiden käyttö tulisi lähes aina olemaan sotarikos ja rikos ihmiskuntaa vastaan, mikä käyttöön osallistuvien sotilaiden ja poliitikkojen rikosoikeudellisen aseman osalta tulee muistaa.

Natossa ja YK:ssa Suomen pitää ajaa ydinaseiden ensikäytön kieltoa (no first use). Suomen tulee olla aktiivinen aserajoitussopimusten ja valvontajärjestelmien edistämässä kaikissa foorumeissa. Ydinsulkusopimuksen (NPT) aseriisuntavelvoitteen, artikla VI:n, täytäntöönpanoa on vaadittava ja sopimuksen päätöksentekoa parannettava. Ydinasekieltosopimuksen (TPNW) kohdalla Suomen pitää ajaa vähemmän kielteistä suhtautumista Naton piirissä, osallistuttava TPNW:n osapuolikokouksiin tarkkailijana sekä valmisteltava sopimukseen liittymistä mieluummin ennemmin kuin myöhemmin. TPNW on laadittu ydinsulkusopimuksen jatkoksi, eikä ole millään tavalla ristiriidassa Nato jäsenyyden kanssa.

Selonteossa mainitaan, että Suomi kehittää omaa osaamistaan ydinasepelotteeseen liittyvissä kysymyksissä. Erityisen tärkeää on, että tähän sisältyy ydinaseiden riisuntaan liittyvien kysymysten osaaminen, se tulisikin mainita selkeästi erikseen. Ydinaseriisunnan edistämiseen on sijoitettava riittävästi varoja sekä poliittista pääomaa.

Humanitaarista ja oikeudellista näkökulmaa on vahvistettava ydinasekeskustelussa. Viisas päätöksenteko edellyttää läpinäkyvyyttä, niin myös ydinasepolitiikassa. Avoin keskustelu sekä eduskunnassa että yhteiskunnassa vaatii riittävän tiedonsaannin myös Natoa koskeissa asioissa ja Suomen kannattaa ajaa läpinäkyvyyden lisäämistä Naton päätöksenteossa. Näin Suomen ydinasepolitiikka pysyy demokraattisena ja sen tuki kansalaisten keskuudessa varmistuu.

YK:n päätöslauselmien 1325 ja 2250 pitäminen UTP:n painopisteenä

Olemme tyytyväisiä, että selonteossa mainitaan Suomen sitoutuminen YK:n Naiset, rauha ja turvallisuus -pätöslauselmaan 1325. Naisten oikeudet ja tasa-arvo sekä rauhan edistäminen ovat Suomelle keskeisiä ulkopoliittisia teemoja. Toivoisimme, että 1325 olisi selonteon läpileikkaava teema pienen maininnan sijaan. Naisten oikeuksien ja osallisuuden edistäminen pitäisi nähdä kokonaisvaltaisesti, eikä esimerkiksi vain naisten osuutena henkilöstöstä, joka on Puolustusvoimien sotilaallisessa kriisinhallinnassa vuodesta toiseen vain 7 %. Päätöslauselman 1325 tarkoituksena ei ole vain edistää naisten määrän kasvua puolustushallinnossa vaan nimenomaan laajemmin konfliktien sukupuolivaikutusten arvioiminen ja naisten aseman parantaminen konflikteissa, rauhanneuvotteluissa ja kriisinhallinnassa.

Toivomme Suomelta uutena Naton jäsenmaana hyvin aktiivista roolia järjestössä Naiset, rauha ja turvallisuus -teeman suunnannäyttäjänä. Naton tuore Naiset, rauha ja turvallisuus -linjaus heinäkuulta sitoutuu teeman edistämiseen toiminnassaan, mutta laittaa päävastuun sen toteuttamisesta jäsenmaille. Suomen neljäs kansallinen toimintaohjelma on monipuolinen ja kattava. Sekä kansallisessa toimintaohjelmassa että Naton linjauksessa on hyvin kuvattu kokonaisturvallisuuden haasteita ja naisten roolia siinä, ja tämän teeman tulisi näkyä selkeämmin myös ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa.

Olemme hyvin tyytyväisiä, että YK:n päätöslauselmaan Nuoret, rauha ja turvallisuus 2250 on tulossa uusi kansallinen toimintaohjelma. Toivoisimme, että nykyinen ohjelma näkyisi selkeästi myös ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa muutoinkin kuin mainintana. Toivomme Suomelta vahvaa sitoutumista nuorten osallisuuden lisäämiseen. Kansallinen toimintaohjelma osoittaa hyvin, miten tärkeää on huomioida nuorten rooli kokonaisturvallisuuden edistämässä. Toivomme, että puolustushallinto sitoutuu siihen ja edistää päätöslauselman toteuttamista kansallisesti ja osana Natoa.

Valtasuhteiden ja globaalin murroksen hallinta

Suomi ja *länsi* laajemmin on epäonnistunut demokraattisten arvojen puolustamisessa. Luovuttaa ei pidä vaan tärkeitä arvojamme tulee puolustaa lujemmin. erityisen räikeällä tavalla epäonnistuminen näkyy Israelin-Palestiinan tilanteessa. Palestiinan valtion tunnustaminen avaa ovia edetä ratkaisussa ja se olisi olennainen tuen osoitus Israelin parhaillaan toteuttaman kansanmurhan uhreille. Suomen tulee kunnioittaa kansainvälistä oikeutta ja sodan sääntöjä kaikilla poliittisilla tasoilla. Asekauppa

Israelin ja muiden kansainvälistä oikeutta rikkovien maiden kanssa tulee lopettaa välittömästi.

Arktisen alueen tilanne on selonteossa esillä hyvin ohuelti. Se tulee jääpeitteen pienenemisen myötä olemaan yhä tärkeämpi väylä Kiinalle ja Venäjälle, joka tulee lisäämään paitsi käyttöpainetta, myös jännitettä alueella. Alue on tärkeä myös sotilaallisesti. Moskovan ja Washingtonin välillä lyhyin reitti kulkee Pohjoisen napa-alueen ylitse. Pienenä maana Suomen etu olisi, mikäli Arktisen alueen sotilaallista ja kaupallista käyttöä rajoitettaisiin vahvojen sopimusten ja valvonnan keinoin.

Suomi edistää kansainvälistä rauhaa ja turvallisuutta sekä kestäväää kehitystä

Erityisen selvästi selonteon kirjausten ja todellisuuden välinen ristiriita näkyy kestäväää kehitystä käsittelevässä osuudessa. Esimerkiksi Afrikan osalta selontekoon on sisällytetty relevantteja näkemyksiä muun muassa sopeutumisesta ilmastonmuutokseen, väestönkasvun haasteista, energiasta ja raaka-aineista sekä suhteiden monipuolistamisesta Afrikan maihin. Samoin kyseisessä osuudessa käsitellään muun muassa naisten ja tyttöjen oikeuksien merkitystä, tuetaan oikeutta inklusiiviseen koulutukseen, painotetaan toimivan demokratian ja kansalaisyhteiskunnan merkitystä ja esitetään kehitysrahoitusarkkitehtuurin ja kehityspankkien uudistamista.

Kaikki edellä kuvatut selonteon kirjaukset ovat perusteltuja ja ne pohjautuvat Suomen pidempiaikaisiin kehityspoliittisiin linjauksiin. Kuitenkin nykyisen hallituksen tekemät leikkaukset kehitysyhteistyön määrärahoihin tekevät tyhjiksi selontekoon kirjattujen tavoitteiden toteuttamismahdollisuudet. Naisten ja tyttöjen oikeudet tai demokratia eivät toteudu vain julistuksilla, niiden toteutuminen edellyttää toimia näiden tavoitteiden puolesta sekä riittävää rahoitusta.

Puolustuksen rahoituksessa Suomi sitoutuu käyttämään vähintään kaksi prosenttia bruttokansantuotteesta sotilasmenoihin. Kansainvälistä rauhaa ja turvallisuutta käsittelevässä osuudessa tällaista valmiutta ei sen sijaan ole. Selonteon mukaan "Suomen kehitysyhteistyörahoituksen tasoa sopeutetaan Suomen taloustilanteen mukaisesti. Suomi on historiallisesti ollut sitoutunut YK-suosituksen mukaiseen kehitysrahoituksen tasoon, 0,7 prosenttiin bruttokansantulosta, vaikka tavoitteeseen ei ole päästy." Käsityksemme mukaan kirjaus tässä muodossaan tarkoittaa, että Suomi luopuu edes tavoittelemasta kehitysrahoituksen 0,7 prosentin BKTL-osuutta. Kehittyvien maiden ja teollisuusmaiden välisten tulo- ja varallisuuserojen kaventaminen on kuitenkin yksi toimiva tapa turvata rauhan ylläpitoa ja estää konfliktien syntyä.

JOHTOPÄÄTÖS

Selonteko on hyvin laadittu. Se kuitenkin pitää sisällään riskeeraavia oletuksia. Esimerkiksi Natoa katsotaan vaaleansinisten silmälasien läpi näkemättä sen toiminnan heikkouksia; kokonaisturvallisuuden käsitystä ei nähdä, vaan keskittyminen on

asevaraiseen turvallisuuteen; asevarustelun turvallisuutta heikentävää kierrettä ei muisteta; arvopohjaisesta realismista puuttuvat sitä määrittävät arvot. Pidämme hyvänä, että selonteossa nostetaan tekoälyn vastuullinen kehittäminen ja sen aiheuttamat riskit turvallisuudelle yhdeksi keskeisistä seikoista. Informaatiovaikuttaminen ja sen torjunta on myös saanut hyvin kirjoitettuja rivejä. Ilmastomuutos ja sen vaikutukset ovat esillä läpi selonteon. Kirjauksista kuitenkin paistaa selkeä ristiriita kirjausten ja todellisen maailman välillä. Ilmastomuutosta ei voida estää sotilaallisin toimin, päinvastoin sotilaalliset toimet kiihdyttävät ilmastomuutosta. Ilmastoturvallisuudesta puhuttaessa, tulee vaikutuksiin sopeutumisen lisäksi olla voimakkaampi konkreettinen ote ilmastomuutoksen hillitsemiseksi.

Selonteossa yli korostuu Naton merkitys ja ali korostuu muu kansainvälinen sopimusjärjestelmä. Natossa artikla viiden aktivointi vaatii yksimielisyyttä, se kuitenkin se koostuu hyvin erilaisista jäsenmaista, joilla on keskenään ristiriitaisia intressejä kansainvälisessä politiikassa. Natoon luottaminen Suomen turvallisuuden merkittävimpänä selkänäjana omien puolustusvoimien jälkeen on virhe. Naton lisäksi olemme edelleen jäsenenä EU:ssa ja YK:ssa, ja meitä sitovat monet kansainväliset sopimukset. Nämä ovat merkittävimpiä kansainvälistä turvallisuutta edistäviä instrumentteja. YK on väylä dialogiin ja rauhanomaisiin ratkaisuihin, jos sitä halutaan sellaisena pitää, vastaavaa foorumia, jossa käytännössä kaikki maailman maat pääsevät keskustelemaan keskenään ei ole olemassa. Globaalin järjestelmän uudistamiseen ei esitetä visiota tai tahtoa.

Suomi on pieni maa, pienen maan turva on yhä kansainvälinen sopimusvarainen järjestelmä, koulutus, sivistys, demokratia, vahvat ihmisoikeudet, sitovat ilmastotavoitteet ja vaikuttavat ilmaston- ja ympäristönsuojelun toimet.